

MŰHELY

Preindoeurópai gyökök magyar eredetű román helynevekben?

Néhány megjegyzés Sorin Paliga új román etimológiai szótáráról

NAGY LEVENTE

ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest

Absztrakt

A Peter Lang kiadó South-East European History sorozatában jelent meg 2024-ben a bukaresti egyetem szlavista docensének, Sorin Paligának az *An Etymological Dictionary of the Romanian Language* [A román nyelv etimológiai szótára] című könyve. A szótárban nagy teret kap a helynévtörténet is: a helynév-etimológiák a szócikkek legalább 30%-t teszik ki. Ugyanakkor a tárgyalt román helynevek 70%-a magyar eredetű. Paliga az összes, eddig teljes egyértelműséggel magyar eredetűként számon tartott román helynévről (pl. *Oradea* < *Várad*, *Orlat* < **Váralatt*, *Ardeal* < *Erdély*, *Chioar* < *Kővár*, *Hunedoara* < *Hunyadvár*, *Orăștie* < **Várásti*, *Timișoara* < *Temesvár*, *Arad* < *Arad*, *Ardud* < *Erdőd*, *Archiș* < *Árkos*, *Ardusat* < *Erdőszáda*) azt igyekszik bizonyítani, hogy valójában preindoeurópai eredetűek, és mint ilyenek a trák nyelv közvetítésével kerültek a románba. Ennek érdekében minden helynévben olyan hangsoportokat keres, melyek hasonlítanak valamilyen preindoeurópai gyökre (**OR-*, **UR-*, **AR-*). A tanulmányomban azt mutatom be, hogy Paliga helynév-etimológiai önkényesek, mivel a szerző figyelmen kívül hagyja nemcsak az eddigi helynévtörténeti kutatásokat, hanem az eddig alkalmazott nyelv- és hangtörténeti módszereket is.

Kulcsszavak: magyar eredetű román helynevek, az ómagyar β története, preindoeurópai gyökök, módszertani tévedések, román–magyar nyelvi kontaktusok, etimológia, Erdély, középkor, történeti helynévkutatás.

Pre-Indo-European roots in Romanian toponyms of Hungarian origin?

Some remarks on Sorin Paliga's *An Etymological Dictionary of the Romanian Language*

LEVENTE NAGY

In 2024, Peter Lang published *An Etymological Dictionary of the Romanian Language* by Sorin Paliga, Associate Professor of Slavic Studies at the University of Bucharest, as part of its South-East European History series. The dictionary devotes considerable attention to toponymy: place name entries account for at least 30% of the entries. What is more, around 70% of the Romanian toponyms

discussed are of Hungarian origin. Paliga seeks to demonstrate that all place names previously regarded – often unequivocally – as of Hungarian origin (e.g. *Oradea* < *Várad*, *Orlat* < **Váralatt*, *Ardeal* < *Erdély*, *Chioar* < *Kővár*, *Hunedoara* < *Hunyadvár*, *Orăștie* < **Várasti*, *Timișoara* < *Temesvár*, *Arad* < *Arad*, *Ardud* < *Erdőd*, *Archiș* < *Árkos*, *Ardusat* < *Erdőszáda*) are, in fact, of Pre-Indo-European origin, transmitted into the Romanian language through the medium of Thracian. To support this claim, he identifies phoneme clusters in each name that appear similar to supposed Pre-Indo-European roots (**OR-*, **UR-*, **AR-*). This study considers Paliga's toponymic etymologies as arbitrary, as he both disregards the findings of earlier place name research and the established methods of historical linguistics and phonetic reconstruction.

Keywords: place names of Hungarian origin in Romanian, history of β in Old Hungarian, Pre-Indo-European roots, mistakes in methodology, Romanian-Hungarian linguistic contacts, etymology, Transylvania (Romania), Middle Ages, historical toponomastics.

1. Bevezetés. Sokat gondolkodtam azon, hogy érdemes-e figyelemre méltatni SORIN PALIGA nemrég megjelent, *An Etymological Dictionary of the Romanian Language* [A román nyelv etimológiai szótára] (2024) című könyvét. A román földrajzi nevek történeti-etimológiai szótára még nem készült el,¹ ezért mindig öröm, ha olyan etimológiai szótár jelenik meg, amelyben nagy teret kap a helynévtörténet is. PALIGA szótára ilyen, a helynév-etimológiák a szócikkek legalább 30%-t teszik ki. Ez számunkra azért különösen érdekes, mert a szótárban tárgyalt helynevek legalább 70%-át eddig magyar eredetű román helynévként tartottuk számon. A szerzőnek az etimológiai szótár megírásával az volt a célja, hogy a román nyelv „tisztázatlan és rejtélyes” etimológiájú elemeinek számát csökkentse. „Délkelet-Európa őstörténetének feltárásával” elsősorban a szláv és magyar eredetű szavakról szeretne volna bizonyítani, hogy azok a román nyelv úgynevezett szubsztrátumából, azaz a trák nyelvből származnak.² Ez a szerzői szándék különösen erős a helynevek esetében. PALIGA az összes, eddig teljes egyértelműséggel magyar eredetű-ként számon tartott román helynévről (pl. *Oradea* < *Várad*, *Orlat* < **Váralatt*, *Ardeal* < *Erdély*) „bebizonyítja”, hogy valójában preindoeurópai eredetűek, és mint ilyenek a trák nyelv közvetítésével kerültek a románba. Módszere látszólag roppant tudományosnak tűnik: minden helynévben keres olyan hangcsoportokat, melyek hasonlítanak valamilyen preindoeurópai gyökre. Mivel a magyar nyelv nem az indoeurópai nyelvcsaládhoz tartozik, ezek a román helynevek nem lehetnek magyar eredetűek. Ugyanakkor ezek a helynevek se nem latin, se nem szláv eredetűek. Így marad a harmadik lehetőség: a szubsztrátum. A román

¹ A szinkrón román helynévszótárakról magyarul legutóbb BENŐ ATTILA írt, aki említ néhány, ezekben a szótárakban előforduló téves etimologizálást is (BENŐ 2020: 187–192).

² „Without exploring the prehistory of Southeast Europe, many elements of the Romanian language may remain inexplicable or attributed to Slavic or Hungarian influence. The goal of a good etymological analysis is to reduce the number of unexplained or ‘enigmatic’ elements to an acceptable minimum, as in any other language. This etymological dictionary is an attempt to solve such issues.” (PALIGA 2024: 3.)

nyelv szubsztrátuma, PALIGA szerint, az indoeurópai nyelvcsaládba tartozó trák nyelv. Mindközben PALIGA teljesen figyelmen kívül hagyja nemcsak az eddigi magyar, hanem a román helynévtörténeti kutatásokat, valamint az eddig alkalmazott nyelv- és hangtörténeti módszereket is.

Érdemes-e vajon akkor ilyen műről bármit is írni? Pusztá reagálásunk egy, a ma oly divatos nyelvészeti áltudományos módszerrel megírt műre vajon nem eredményezi-e egyben annak legitimálását is? Vajon nem jobb a nyelvtudomány elefántcsonttornyába húzódni az ilyen provokációk előtt? Mivel a tudomány és az áltudomány szabályai különböznek, eleve reménytelen a racionális, termékeny vita. Az ilyen esetek érzelmektől, frusztrációktól fűtött hitvitákba és süketek párbeszédébe szoktak torkollni. Ezek a kérdések motoszkáltak bennem e tanulmány megírása előtt. Végül úgy döntöttem, hogy mégis meg-írom a véleményemet PALIGA könyvéről. Ennek okára tanulmányom végén fogok kitérni. Előtte azonban nézzünk egy-egy példát PALIGA etimológiáiból. Azt is előre szeretném bocsátani, hogy jelen írásomban csak a helynevekről lesz szó.

2. Paliga gyökelmélete. SORIN PALIGA szerint számos román helynév a preindo-európai **AR-*, **OR-*, **UR-* 'nagy, kiemelkedés, valaminek a szélei' gyökökre vezethető vissza. Még az olyan szavakban is, mint az *oraș* 'város' vagy *uriaș* 'óriás' (mindkettő magyar eredetű a románban), ezeket a gyököket véli felfedezni (PALIGA 2024: 392). Szerinte az összes olyan román helynév, melyben kimutathatók ezek a gyökök, a román nyelv szubsztrátumából, azaz a trák nyelvből származik. Ennek a hipotézisnek a következtében az összes magyar eredetű román helynév hirtelen ősi („autochton”) román helynévvé válik, mint az *Arad* < *Arad*, *Ardud* < *Erdőd*, *Archiș* < *Árkos*, *Ardusat* < *Erdőszáda*, *Ardeal* < *Erdély*, *Oradea* < *Várad*, *Oarba* < *Orbó* stb. Ha el is fogadnánk, hogy a felsorolt helynevekben az *AR-*, *ER-*, *OR-* hangkapcsolatok netán preindoeurópai eredetűek, a helynevek egyéb részeinek (*-adea*, *-dud*, *-chiș*, *-deova*, *-adea*, *-deal* stb.) magyarázatával adósak maradnánk. Ilyen apróságokra PALIGA nem tér ki, vagy ha igen, akkor teljesen önkényes magyarázatokat ad. Például a román *Ardeal* esetében azzal áll elő, hogy az nem a magyar *Erdély* szó átvétele, hanem az **AR-* preindoeurópai gyökből és a román *deal* 'domb' köznéből tevődik össze. Valójában egy preindoeurópai gyök és egy szláv eredetű román szó (szl. *děľũ* > rom. *deal* 'domb') keveredése elég szokatlan jelenség. PALIGA azonban ezt az akadályt is könnyen veszi, ugyanis szerinte a *deal* egyáltalán nem szláv eredetű a románban, hanem szintén egy, az európai helynevekben elterjedt preindoeurópai gyökre megy vissza.³ És mivel unus testis nullus testis, PALIGA rögtön talál elméletének igazolására egy másik példát is: a román *Predeal* helynév szerinte hasonló módon épül fel: *Pre* + *deal*. Arra nem ad magyarázatot, hogy a román *deal* miként vezethető vissza egy **D-L*, **T-L*- preindoeurópai gyökre, amikor hangtörténeti szempontból teljes mértékben illeszkedik a többi román szlavonizmusához: *věķũ* > *veac* 'kor, évszázad'; *děľũ* > *deal*. (A szláv **ě-t* a román az *ea* diftongussal adja vissza.) Arra sincs semmi bizonyíték, hogy a *Predeal* összetett szó (*Pre* + *deal*) lenne. Valójában bolgár eredetű köznév, mely a szláv *prědělũ* 'határ, valaminek a széle' szóra vezethető vissza. Ez persze a *děľũ*-ból (eredeti jelentése: 'valaminek a része') a szláv *pre* 'előtt' prefixummal képzett új összetett szó. (MIKLOSICH 1886, ESJS.) Bizonyos

³ „It reflects the old Pre-Indo-European root **D-L-*, **T-L-* 'hill, mountain', largely spread in European place names” (PALIGA 2024: 266).

román dialektusokban a *predeal* jelentése: 'két völgyet elválasztó hegycsúcs'. Mind a bolgárban, mind a románban jelenleg csak hely-névként fordul elő a szó; köznévi jelentésének megfelelően határhelyzetben lévő helyneveket jelöl. A Brassó mellett lévő Predeal település például Erdély és Havasalföld közötti határátkelőhely volt, a bulgáriai Pridop régióban található *Predjal* pedig két völgyet elválasztó dombnak a neve (IORDAN 1963: 75; PETROVICI 1970: 162, 188–189, 269–270).

2.1. Román eredetű magyar helynevek? Tegyük fel azonban, hogy az olyan román helynevek, mint az *Ardeal* vagy a *Predeal* nem magyar és szláv, hanem indoeurópai eredetűek, és mint ilyenek a szubtrátumból (a trákból) kerültek be a románba. Ebben az esetben miként magyarázzuk a magyar (*Erdély*) és a szláv (*Predjal*, *Predel*) helyneveket? Hiszen ha az *Ardeal* és a *Predeal* indoeurópai/trák eredetű, akkor nyilván hamarabb létezniük kellett, mint a magyar *Erdély* vagy a bolgár *Predjal*. Ebből az következne, hogy *Erdély* szavunk a román *Ardeal*, a bolgár *Predjal* pedig a román *Predeal* kölcsönzése. Azt PALIGA is érzi, hogy ezt a kérdést nem hagyhatja válasz nélkül. Magyarázata azonban teljességgel önkényes és felületes: azt állítja, hogy a trák *deal* össze-keveredhetett valamilyen „szláv vagy valószínűleg szláv formákkal” (PALIGA 2024: 266), az *Erdély* ~ *Ardeal* közötti kapcsolat pedig teljesen esetleges és véletlenszerű, mivel egyszerű tükörszavakról van szó.⁴ Ez az érvelés nagyjából ugyanolyan lábakon áll, mint az 1825-ben kiadott latin–román–magyar–német Budai Lexikoné (LdlB.), melyben a román *Ardeal*-t a latin *ardelio* 'csélcsep, sürgő-forgó, semmittevő ember' szóval magyarázták a szerzők: mivel az ókori Erdély lakói, a dákok is ilyen csélcsep és megbízhatatlan emberek voltak, öröklük nevezték el Erdélyt *Ardeal*-nak, „ahogyan azt egyébként maga Tacitus is bizonyítja.”⁵

Hasonló eredményre jutunk akkor is, ha azt feltételezzük, hogy az *Ardud*, *Ardusat*, *Ardeova* román helynevek trák (azaz indoeurópai) eredetűek. Ha ugyanis elfogadjuk azt, hogy az itt szereplő *AR*-preindoeurópai gyök, akkor ebből az következik, hogy a román helynevek régebbiek, mint a magyar megfelelőik: *Erdőd*, *Erdőszáda*, *Erdőfalva*, ergo ezeket a magyarok vették át a románoktól. Csakhogy a magyarban ezek a helynevek egytől-egyig az *erdő* köznévből képzett alakok: tehát a más nyelvből való kölcsönzés teljességgel kizárt. Arról már nem is beszélve, hogy a románból való kölcsönzést a hangtörvények is cáfolják. A szókezdő *á* [a:] a magyarban a románból átvett összes szó esetében megtartotta hangértékét: *afină* > *áfonya*, *afurisit* > *áfuriszt* 'átkozott, elkárhozott', *armaş* > *ármás* 'börtönőr, tüzérségi tiszt'. Ha az említett helynevek román kölcsönszavak lennének, akkor a magyarban az alábbi formákat találnánk: **Árdud*, **Árduszáda*, **Árdejova*, **Árdély*. Ezzel szemben a román helynevek hangtanilag is teljes mértékben megfelelnek a magyar kölcsönszavaknak. A magyar szó eleji *e*-t [ɛ] a román mindig *á*-val [a:] vette át: *erdőóvó* > *ardău*, *ellen* > *alean*, *ellenség* > *alenşig*, *ered* > *arădui* 'útnak indul' jelentéssel. Az *é* > *á* hangváltás különösen a helynevekben ment végbe következetesen: *Élesd* > *Aleşd*, *Egres* > *Agriş*, *Egres-hely* > *Agriş*, *Enyed* > *Aiud*, *Egyed* > *Adjud*, *Egrestő* > *Agrişteu*. Az *Ardeal*, *Ardud*, *Ardusat*, *Ardeova* román helynevekben tehát az *AR*-hangkapcsolatnak semmi köze az **AR*-preindoeurópai gyökhöz, mivel az nem más, mint az átvett magyar helynevek [er-] hangkapcsolatának román megfelelője.

⁴ „The Hungarian form was fortuitously similar to Romanian, and this similarity supported the calque” (PALIGA 2024: 171).

⁵ „Homo inquietus, quia Daci semper inquieti, et infidi fuerunt, teste Tacito” (LdlB. 29).

2.2. A magyar *β* és a román helynevek. A magyar eredetű helynevek másik csoportja, melyek ellen PALIGA hadat üzen, az *OR-*, *UR-* hangcsoportot tartalmazza. Ezek szerint az **OR-*, **UR-* 'hatalmas, nagy' preindoeurópai gyökökre mennek vissza, mint az *Oradea* < *Várad*, *Orlat* < **Váralatt*, *Orlea* < **Váralja*, *Orăștie* < *Waras* < **Várasti* ~ **Várasd*, *Oșorhei* < *Vásárhely*. Ide tartoznak még az olyan helynevek is, melyek az *-oara* végződést tartalmazzák, melyet eddig a magyar *-vár* átvételével magyaráztunk: *Timișoara* < *Temesvár*, *Feldioara* < *Földvár*, *Sighișoara* < *Segesvár* stb.

Íme PALIGA elmélete: a magyarban a *vár* szó eredete nem tisztázott. Nem finnugor eredetű, mert az osztják *voš*, *vaš* 'település' szóval nem hozható hangtanilag összefüggésbe, ahogy az iráni eredetű *vāra-* 'menedék, menhely, fedezék' etimológiát is elvetették a nyelvészek. Amúgy is anakronisztikus azt feltételezni, hogy a 10. század előtt a magyarban már létezett volna a *vár* ~ *város* szó, hisz Közép-Európában ekkor még nem léteztek sem várak, sem városok. Még az ókori nyelvek is az őslakosoktól kölcsönözték ezeket a kifejezéseket: a latin *urbs* ~ *urbis* etruszk eredetű, a görög *asty* prehellén, azaz preindoeurópai eredetű, ahogy a finn *kaupunki* 'település' és *kauppala* 'vásárhely, város' is germán eredetű.⁶ A román *oraș* tehát semmiképp sem lehet a magyar *város* átvétele, mert ha így lett volna, akkor a románban az eredmény nem *oraș*, hanem **vāraș* lenne. A román *oraș* ~ *uraș* alakokban a tipikus preindoeurópai **OR-*, **UR-* 'hatalmas, nagy' jelentésből kialakult 'nagy település, község' jelentésű gyök található. Tehát nem lehet magyar átvétel, hanem ősi trák örökség, amit az ókori trák helynevek is bizonyítanak: *Az-oros*, *Al-oros*, *Tarp-oron*, *Cep-ora*, *Cap-ora*, *Clev-ora* (vö. *Kolozsvár*, *Klézse*), *Scap-ora*, *Ur-briana*. Ezekben a második elem az *-ora*, *-oros*, *-oron* vagy az *Urbriana* első eleme, az *Ur-* „minden kétséget kizáróan a (ma már csak a helynevekben előforduló) román *-oara* alak előfutárai”. (PALIGA 2024: 393.)⁷

PALIGA ugyan eléggé homályosan, de mégiscsak azt sugallja, hogy a magyar *vár* ~ *város* etimológiája nem tisztázott, ezért az a preindoeurópai nyelvből a trákba, majd onnan

⁶ A szerző ugyan nem mondja ki, de ezzel a felsorolással azt sugallja, hogy a magyar *vár* ~ *város* sem lehet ősi eredetű, hanem a magyarok a Kárpát-medencébe való érkezésük után a már ott lévő őslakosoktól vették át.

⁷ „A genuine analysis shows that: (1) Hungarian *vár* does not have a clear etymon; (2) if Hungarian would be the origin of Romanian forms, then the result should have been **vāraș*, not *oraș* or *uraș*; (3) the basic idea that Hungarian may have had a specific term for 'township' before the 10th century Central European is anachronistic, as most ancient languages, e.g., Latin or Greek, borrowed these terms from the indigenous inhabitants: Latin borrowed *urbs*, *urbis* from Etruscan, and Greek *asty* is for sure a Pre-Hellenic (Pre-Indo-European) term, Finnisch *kaupunki* 'township' and *kauppala* 'a market place, a town' have Germanic origin. The attempts to explain Hungarian *város* as an old Finno-Ugric term related to Ostiak *voš*, *vaš* 'township' or a borrowing from Avestic *vāra-* 'a shelter' have been abandoned, and not without reason. Romanian *oraș*, *uraș* is a typical representative of Pre-Indo-European **OR-*, **UR-* 'huge, big' hence 'big settlement, township'. An additional proof is offered by the Thracian place-names attested in the Antiquity: *Az-oros*, *Al-oros*, *Tarp-oron*, *Cep-ora*, *Cap-ora*, *Clev-ora* (cf. *Cluj*, *Cleja*), *Scap-ora*, *Ur-briana*, in which the second element is *-ora*, *-oros*, *-oron*, or the first element in *Urbriana*, beyond any reasonable doubt the precursors of the Romanian forms *-oara* (now in place-names only), *oraș*, *uraș*.” (PALIGA 2024: 393.)

a románba átment *oraş* ~ *-oara* alak átvétele, ahogy a *vár* ~ *város* szavakkal alkotott összes magyar helynév is. Nézzük PALIGA okoskodásának buktatóit: 1. Önkényes, hivatkozásokkal alá nem támasztott kijelentések. Például a magyar *vár* valóban nem finnugor eredetű, ezt már a TESz. is cáfolta, de az iráni származtatást tudtommal egyetlen komoly nyelvész sem vetette még el. A kései ősmagyar a **βār* alakkal vette át a szót egy ma közelebből meg nem határozható iráni nép nyelvéből. Az eredeti jelentés 'sánc, földhányás' lehetett (LIGETI 1986: 170–171). 2. Egyáltalán nem bizonyított az, hogy a magyar *város* miért eredményezné a románban a **vāraş* alakot. Ez a kérdés a magyar bilabiális zöngés spiráns fejlődéstörténetének bonyolult kérdéséhez vezet. Az ómagyar *β* meglétének egyik bizonyítékeként éppen a román nyelv *v*-vel rendelkező vagy nem rendelkező magyar jövevényszavait szokták felhozni nyelvészeink. A magyar *v* – akár szókezdő, akár szó belseji helyzetben – néhány esetben a románban nem jelenik meg, és helyette az utána következő magánhangzó vagy annak diftongizált változata (*o*, *i*, *oa*) áll: *oraş* < *város*, *ogaş* < *vágás*, *iză* < *viza* (hal), *tălhar* < *tolvaj*. Különösen erőteljes a *v* hiánya a helynevek esetében, akár szó eleji, akár szó belseji helyzetben: *Avas* > *Oaş*, *Várda* > *Oarda*, *Kővár* > *Chioar*, *Hunyadvár* > *Hunedoara*, *Várad* > *Oradea*, **Váralatt* > *Orlat*, **Váralja* > *Orlea*, **Várasti* > *Orăştie*, *Várca* > *Oarţa*, *Temesvár* > *Timişoara*, *Földvár* > *Feldioara*, *Segesvár* > *Sighişoara* stb. Az is igaz azonban, hogy sok esetben a *v* megvan: *vám* > *vama*, *vármegye* > *varmeghie*, *vég* > *vig*, *vitéz* > *viteaz*. Ezt a kettősséget az ómagyar bilabiális zöngés spiráns (*β*) meglétével és időrendi okokkal magyarázták eddig a nyelvészek: a *v* nélküli alakok a korábbiak, melyek akkor kerültek be a román nyelvbe, amikor az átvett szavak elején *β* állt, mivel még nem ment végbe a szó eleji *β* > *v* változás. Ezzel szemben a *v*-s alakok későbbiek, és akkor kerültek be a románba, amikor ez a változás már lezajlott. (BAKOS 1956, BÁRCZI 1956, BENKŐ 1956, GÁLDI 1956, KÁLMÁN 1956, PETROVICI 1956, TAMÁS 1956). Emellett a *v* megmaradását PETROVICI (1956: 10) még szláv hatással magyarázta, amit GÁLDI LÁSZLÓ (1956: 20) is elfogadott.

2.2.1. Létezett-e ómagyar bilabiális zöngés spiráns? Legutóbb KIS TAMÁS elvetette ezeket a magyarázatokat. Szerinte a magyar *v*-nek (akár bilabiális, akár labiodentális volt is) „a román diftongusokban (pl. *Temesvár* > *Timişoara* [timiʃwara]) vagy e diftongusok monoftongizációja után egyeshangzókban kimutatható folytatása [...] a román nyelv »belügye«, amiből az egykori vagy jelenkori magyar *v* (*β* stb.) hangszínére, képzésére vonatkozóan semmilyen információt nem nyerhetünk” (KIS 2019: 66). Ezért a magyar *v* megmaradásának vagy monoftongussal való helyettesítésének „az oka nem a magyar hang képzési helyében, hanem a román fonotaxisban keresendő” (KIS 2019: 69). E recenzió keretei között nincs módomban kitérni az ómagyar *β* román recepciójának részletes tárgyalására. Annyit azonban szeretnék megjegyezni, hogy KIS TAMÁS teljesen ellentmond PETROVICINAK, aki elég meggyőzően bizonyította azt, hogy „a román nyelv magyar elemeiben lévő *v* hang kiesését, illetőleg félhangzós *u*-vá vagy *h*-vá való átalakulását nem lehet a román nyelvjárások valamilyen tendenciájával magyarázni. Ezért a román kutatók a magyar *v*-nek a román nyelv magyar kölcsönszavaiban észlelhető fejlődését inkább a magyar *v*-nek egykori bilabiális jellegével igyekeznek megmagyarázni” (PETROVICI 1956: 8).

Igaza van abban KIS TAMÁSNAK, hogy „a TAMÁS LAJOS etimológiai szótárának magyar szótárutatójában felsorolt *v*-vel kezdődő 113 magyar szó közül például csak 3 került át a

románba kizárólag magánhangzós kezdettel” (KIS 2019: 67). Csakhogy a KIS által hivatkozott 110 magyar eredetű szó szinte kizárólag nagyon kései, 19–20. századi átvétel, és csak nagyon kis nyelvterületen, legtöbb esetben egy-egy faluban ismert; pl. *vendigsig* < *vendégség*, *vizmertic* < *vízmérték*, *vaşăpor* < *vaspor*, *vigădui* < *vígadni*. Ezzel szemben a magánhangzós alakok régebbiek (14–17. század), egyesek közülük glosszaként már a szláv szövegekben is felbukkannak. Így például a *város* < *oraş* egy 1439-ben kiadott oklevélben már képzett alakban jelenik meg: *орашне, oraşane* ’városiak’ (TAMÁS 1966, DERDSR.). Az is igaz, hogy vannak nagyon régi *v*-s alakok is: pl. a *vama* ~ *vameş* (*вaмe*) már 1415–1420 között kiadott szláv oklevelekben, a *răvaş* < *róvás* pedig (*рѣва* ’levél, írás’ jelentéssel) már 1569-ből adatolható (DERDSR., TAMÁS 1966). Csak zárójelben jegyzem meg, hogy ezek kivétel nélkül megvannak a szerb és a horvát nyelvben is, ahogy egyébként a *város* szavunk is, mely szerb közvetítéssel még az albánba is bekerült (HADROVICS 1985).⁸ Így nem kizárt, hogy a *v*-s alakok nem közvetlenül, hanem szláv közvetítéssel kerültek át a románba.

2.2.2. A β fejlődéstörténete a magyar eredetű román helynevekben. Az viszont különösen érdekes, hogy a magyar eredetű helynevek esetében legalább 90–95%-ban diftongusokat vagy magánhangzókat találunk a magyar *v* helyén. Emellett a *-falva* utótagot is mindig *-falău* alakban vette át a román: *Odorfalău* < *Udvarfalva*, *Someşfalău* < *Szamosfalva*, *Dánfalău* < *Dánfalva*, *Şomfalău* < *Somfalva*. A helynevek román alakja azt mutatja, hogy az adott magyar mássalhangzó románba való átvétele kapcsán mégiscsak bírt valamilyen jelentőséggel annak minősége. Így például ha párhuzamos magyar–szláv helynévadásról van szó, akkor a román megtartotta a *v*-t, és még a *-falva* utótagot sem vette át: a Hunyad megyei *Rekettyefalva* – első említése 1360: *Rekethya* alakban – a románban *Răchitova* lett, ami egyértelműen szláv kölcsönzésre utal (KNIEZSA 1943: 215). A szláv eredetű román helynevekben ugyanis szó eleji *v* > *g* változás ment végbe: **Vrîbovo* ’füzes’ > *Gârbova* (*Szászorbó*, Fehér megye). Ugyanebből a szláv alakból származik a *Gârbou* (*Felsőorbó*, Dézs mellett, Szolnok-Doboka megye) is. Ennek az az érdekessége, hogy a név vége magyar közvetítésre utal, hiszen míg az egyik román alakban (*Gârbova*) az intervokális helyzetben lévő *v* megmaradt, addig a másikban (*Gârbou*) az adott mássalhangzó diftongizálódott (KNIEZSA 1943: 260, PETROVICI 1970: 149). Ugyanakkor számos esetben a románban is az *Orbou* (*Orbó*, Szatmár mellett), *Oarba de Mureş* (*Marosorbó*, Marosvásárhely mellett) változat található, ami egyértelműen magyar közvetítésre utal (PETROVICI 1970: 149). KNIEZSA bizonyos helyeken erőteljes magyar–román–szláv keveredést feltételezett, ami szintén megnehezíti a *v* alakulástörténetének a felvázolását. Például a román *Orăştie*⁹ ’Szászváros’ KNIEZSA szerint a magyar *Waras*-nak a szláv *-šče* > *-šte* képzővel továbbképzett alakja: **Varaste* > *Orăştie* (KNIEZSA 1943: 214). PETROVICI magyarázat nélküli megjegyzése – **Varasd* > **Varasti* > *Orăştie* – viszont arra enged következtetni, hogy nem a szláv képző keveredett

⁸ *Város* szavunk 1529-től adatolható az albánban: *varosh* ’a falakon kívüli városrész, keresztények lakta városrész’, a Dél-Olaszországba kivándorolt albánok (arbëresh) nyelvéből azonban hiányzik. Mivel a kivándorlás a török hódítások következtében ment végbe a 14–15. században, feltételezhető, hogy a szó átvétele a 15. század végén történt (ÇABEJ 1967: 11, TOPALLI 2017). Az albán *varosh* etimológiájával kapcsolatos legújabb információkért REXEP ISMAJILnak, a pristinai egyetem professzorának tartozom köszönettel.

⁹ Első említése ebben az alakban: 1224.

a magyar névhez, hanem a magyar *-d* helynévképző, és ebből lett a román alak (PETROVICI 1956: 8). Emellett szólhat az is, hogy a szász alak (*Broos*) is a magyar *Waras* átvételére utal. PETROVICI elméletét az is alátámasztja, hogy számos hasonló esetet találunk: *Rákosd* (Hunyad megye) > *Răcaștia*, *Nádasd* (több falu is Hunyad és Fehér megyékben) > *Nădăștia* (PETROVICI 1970: 152; a *-sd* ~ *-sti* képzőhöz l. még: KOVÁCS 2023: 55–56). PALIGA az egész *Orăștie*-kérdést elintézi annyival, hogy az a trák eredetű *oraș* latinizált alakjának, az **Orașium*-nak a továbbképzett formája. Arra már nem tér ki, hogy a románban *-tie* képző nem létezik. Az *-ești* képző viszont nagyon is létezik, ráadásul a helynévképzésben a legtermékenyebb. Ez alapján viszont a románban nem *Orăștie*, hanem **Orășești* vagy **Orașești* alakoknak kellene lenniük.

Kétségtelen tény, hogy vannak olyan, magyarból átvett román helynevek, amelyekben megmaradt a *v*, de ezek kivétel nélkül kései kölcsönzések, és olyan magyar vidékeken találhatók, ahová csak későn érkeztek románok. Például a mai Kovászna megye területén (azaz a székely Háromszéken) található a *Vargyas* > *Vărghiș* (PETROVICI 1970: 170–171). PALIGA szerint természetesen ez sem magyar eredetű, hanem a **WER-* 'megfordítani, összehajítani' indoeurópai gyökre megy vissza, mely a trák nyelv révén került a románba, és egy másik román helynévben (*Vrancea*, moldvai megye és vidék elnevezése) is megtalálható (PALIGA 2024: 513, 516). Az önkényes kijelentésen kívül, amellyel PALIGA nemcsak az egész eddigi magyar és szlavisztikai, hanem a román helynévtörténeti kutatást is „sutba vágja”, nincs semmilyen indoklás. A *Vrancea* helynév eredetét már régen tisztázták a román nyelvészek: a szláv *vran* 'fekete, holló' köznévből a szintén szláv eredetű *-če* > rom. *-cea* szuffixummal képezett helynévről van szó. Szláv nyelvterületen meglehetősen elterjedt helynévtípus (vö. horvát *Vranče*, szerb *Vrana*, ukrán *Vranja*, cseh *Vrany* stb.; JORDAN 1963: 535–536). Egyébként a magyarba is bekerült: az Oravica melletti *Alsó-varány* (rom. *Vrani*, első említése 1402: *Wran*) nevében találjuk meg.

Azért tértem ki a fentiekben kissé részletesebben az ómagyar bilabiális *β* kérdésére, mert véleményem szerint a meglétére vagy hiányára, valamint további fejlődéstörténetére vonatkozóan hasznos információkat szerzhetünk a *vár* ~ *város* szavainkból képzett helynevek román átvételeiből. Abban igaza van KIS TAMÁSNAK, hogy a köznevek esetében teljes következtelenség uralkodik, és emiatt az adott magyar mássalhangzó pontos minőségére nem lehet következtetni a román átvételek alapján. (Pl. mind az *oraș* < *város*, mind a *vama* < *vám* adatolható a románban már a 15. századtól.) A helynévi átvételek esetében azonban megfigyelhető egyfajta rendszer még akkor is, ha nagyon bonyolítja a helyzetet az, hogy a helynevek román alakjának a kronológiájáról nagyon kevés adat áll rendelkezésünkre. A PAIS DEZSŐ által 1390–1479 közötti, Krassó-Szörény és Arad vármegyékből idézett *Waradya* (1427-ből) és *Varadia* (1479-ből) helynevek egyáltalán nem biztos, hogy román alakok (PAIS 1956: 18). A szintén PAIS által idézett, Versectől délkeletre lévő *Varadya* (1453) vagy a Lugos melletti, a 19. század elejéről adatolt *Varda de sus* és *Varda de Jos* (Maros-váradja) 1839-ben románul *Oarda-gyin-dzsosz* és *Oarda gyin szusz* alakban jelenik meg (PAIS 1956: 19). Az is nehezíti még a román és a magyar alakok elkülönítését, hogy a román forrásokban bizonyos esetekben a szerzők a helynév magyar alakját adják vissza, főleg abban az esetben, ha az adott szerző tudott magyarul. Például 1703-ban a vízaknai János pópa lemásolta Nyéki Vörös Mátyás *Dialogus* című versének 1670-ben készült román fordítását, majd így jegyezte be nevét a kéziratot tartalmazó kódexbe: *popa Ioan din Vizogna* (SHISHMANIAN 2023: 149).

Mivel egyelőre nincs román helynévtörténeti szótárunk, és sajnos PALIGA sem ismereti a román helynevek alakváltozatait és kronológiai adatait, nagyon nehéz megállapítani azt, hogy a rendelkezésünkre álló (a 18. századig többnyire latin nyelvű) forrásokban mikor bukkanak fel valóban román alakok. Ilyen jellegű adatokat jelenleg leginkább SZABÓ M. ATTILA helységnévtárából szerezhetünk (SZABÓ M. 2003). Ebben például a román *Vărădia* ~ *Varadia* alakra csak 1909-ből van az első adatunk. A helységnévtár azonban közel sem tartalmaz pontos adatokat a román helynevek kronológiájának tekintetében. Az *Orăștie*-t például csak 1808-ból adatozza, jóllehet az már az 1582-ben kiadott román Őszövetség előszavában is megtalálható: *орашье* ~ *Oraștie* alakban. Ha összevetjük a helységnévtárat a KNIEZSA által közölt, 1400-ig előforduló erdélyi és kelet-magyarországi helynevekkel (KNIEZSA 1943: 117–295), annyi mindenesetre megállapítható, hogy *v*-t tartalmazó román helynevek a 19–20. századból adatozhatnak: *Valkó* (Arad m.) > *Velkeou-rumunyeszk* (*Vălcău românesc*), 1839-ből; *Varsánd* (Arad m.) > *Giula-Varșand*, 1909-ből; *Vermes* (Krassó-Szörény m.) > *Vermes*, *Vermesiu*, 1882-ből; *Alvinc* (Fehér m.) > *Vințu de Jos*, *Vintz-gyin-zsosz*, 1839-ből.

Ezzel szemben a *v* helyett *o*-val rendelkező magyar eredetű román helynevek még a helységnévtár adatai szerint is legalább száz évvel korábbiak, tehát már a 18. századból adatozhatnak: **Váralatt* (Szeben m.) > *Orlat*, 1733-ból; *Várad* > *Oradea*, *Orágye Máre*, 1780–1781-ből; **Várasti* > *Orăștie* 1582-ből; *Fugvivásárhely* > *Oșorhei*, *Osorhej*, 1780–1781-ből; *Hunyadvár* > *Hunedoara*, 1634-ből *Hinidora* alakban: *Protopopu Janăși ot Hinidora* (SZABÓ M. 2003). Érdekes a Hunyad megyei *Óraljaboldogfalva* ~ *Boldogasszonyfalva* esete. A 14. századi forrásokban a latin *villa Sancte Marie* alakot találjuk. Ez megmarad később a románban is *Sânta-Maria* alakban, melynek első említése 1733-ból való *Szintemerie* formában. A román *Orlea* alak (első említése 1760–1762: *Orlo*) azonban megtartotta a helynév eredeti magyar változatát is (**Váralja*), mely dokumentumokban nem maradt fenn. Később a magyarok ismét átvették a román *Orlea*-t, népetimológiával visszamagyarosított formában: *Óralja*, első említése 1784: *Örallya* (KNIEZSA 1943: 215, SZABÓ M. 2003).

3. Összegzés. Az a véleményem tehát, hogy érdemes lenne ebbe az irányba tovább folytatni a kutatásokat, mert úgy tűnik, hogy a magyarból átvett román helynevek esetében valóban lehetne arra vonatkozóan következtetéseket levonni, hogy miként, milyen minőséggel létezett az ómagyar bilabiláis zöngés spiráns, és miként változhatott a későbbiekben: azaz a diftongizációval (*oa*) és monoftongizációval (*o*) átvett román helynevek valóban régebbiek-e, mint azok, amelyek megtartották a magyar *v*-t. Nagy szolgálatot tett volna PALIGA nemcsak a román, hanem a magyar nyelv- és helynévtörténeti kutatásoknak is, ha ahelyett, hogy preindoeurópai gyökökre vadászott volna a magyar eredetű román helynevekben, egyszerűen összegyűjtötte volna az általa is hosszan tárgyalt ilyen jellegű román helynevekre vonatkozó történeti és nyelvészeti adatokat: mikortól adatozható a helynév és milyen alakban, miként változott a hangalakja a későbbiekben stb.? Ehelyett csupa megalapozatlan és felületes eljárással minden magyar eredetű román helynévről azt bizonygatja, hogy azok az indoeurópai nyelvekhez tartozó trák szubsztrátumból kerültek be a román nyelvbe. PALIGA elmélete alól már az az egyszerű tény is kihúzza a talajt, hogy a fenti típusokba tartozó – az **OR*-, **AR*-, **UR*-, vagy **AR*- preindoeurópai gyököket tartalmazó – helynevek csakis magyarlakta területeken találhatók. Egyetlen ilyen helynév sincs sem a Kárpátokon túli, sem pedig a Balkán-félszigeti román nyelvterületeken. Egyébként ha az *oraș* valóban az **OR*-, **UR*- preindoeurópai gyököt tartalmazná, és a szó már a trák szubsztrátumban is benne lett volna, akkor mint alapszónak a román nyelv Dunától

délre lévő nyelvjárásaiban (az arománban, a meglenorománban és az isztrorománban) is jelen kellene lennie, mivel még e nyelvjárások 12–13. századi elkülönülése előtt be kellett volna kerülnie a román nyelvbe. Ezzel szemben – az összes többi magyar eredetű román kölcsönszóhoz hasonlóan – csak a Dunától északra lévő románban található meg. Ráadásul az *oraș* úgy nincs meg a déli román nyelvjárásokban, hogy a *város* szavunk, mint már említettem, annyira elterjedt a Balkán-félszigeten, hogy szerb közvetítéssel még az albánban is bekerült.

A fentiek alapján úgy vélem, kijelenthetjük, hogy PALIGA egyetlen olyan hipotézisét sem lehet elfogadni, mely azt igazolná, hogy az eddig magyar eredetűnek tartott román helynevek bármelyike is a trák szubsztrátumból származna. 1955-ben a Román Munkáspárt utasítására a Román Akadémián megalakult a Román nyelv és nép kialakulásának történetét kutató bizottság (Comisia pentru studiul formării limbii și poporului român). Ennek egyik, 1958. november 25-én tartott nem nyilvános ülésére készítette el EMIL PETROVICI az előadását, melyben a román nyelv és nép kialakulását vizsgálta nyelvtörténeti szempontból. Ebben a román helynevekről a következőket írta: „A korai középkor szakaszában a földkeresség egyetlen pontján se találunk román eredetű helyneveket. Ha esetleg vannak is, azok csak jelentéktelen helységek, elsősorban falvak és nem városok nevei. A helynévkutatók, ha meg akarják határozni, hogy hol lehetett például a szlávok őshazája, akkor elsősorban a vízneveket tanulmányozzák. Azért, mert a folyóknevek ritkán változnak, míg a települések akár el is tűnhetnek, és így könnyen más nevet kaphatnak. Ebből következik, hogy ha lenne olyan terület, ahol a legkorábban románok éltek volna, akkor annak emlékét őriznék a víznevek. A mai Románia területén vannak szláv eredetű vízneveink: *Cerna*, *Ialomița*, *Dâmbovița*. Ezzel szemben sehol a földkerekségen, beleértve Havasalföldet is, nincs olyan terület, ahol [a víznevek] román hangtani jellegzetességeket mutatnának. Nagyon régi folyók nevei nálunk is megmaradtak, mint a *Motru*, *Criș* [Körös], *Timiș* [Temes], *Timoc* [Timok], de ezek egyike sem mutat román fonetizmust.” (MĂGUREANU 2007: 306–307; saját fordítás. L. még MISKOLCZY 2017.) Ezek a folyóknevek valóban a szubsztrátumból (a dákból vagy a trákból) származnak, de a hangváltozások azt mutatják, hogy valamely más nyelv (szláv, magyar, kun) közvetítésével kerültek be a románba. Íme erre egyetlen példa: Hérodotosz tudósítása szerint az *Olt* folyó neve a dákból *Aloutas* lehetett. Ebből lett a latin *Alutus*, amelyből az érvényes hangtörvények szerint a románban az **Arut* alakot kellene találnunk. A román *Olt* tehát csak valamilyen más nyelv (szláv vagy magyar) közbeiktatásával magyarázható (SCHRAMM 1997: 83). Nem véletlen, hogy PALIGA mindössze egyszer hivatkozik PETROVICI-ra, és akkor is csupán azért, hogy cáfolja.¹⁰

Zárásként visszatérek az írásom elején feltett kérdésemre: ha ennyire hemzseg a megalapozatlan kijelentésektől PALIGA etimológiai szótára, akkor mégis miért vesztegettem az időt e tanulmány megírására? Először is azért, mert PALIGA szótára egy neves kiadó (a Peter Lang) gondozásában jelent meg. A sorozatot (South-East European History), melynek keretében publikálták, MIHAI DRAGNEA, a norvégiai Universitetet i Sørøst-Norge (University of South-Eastern Norway) egyetem professzora szerkeszti. A szerkesztőbizottságban a prágai Károly Egyetemen, a stockholmi egyetemen, valamint a mainzi Leibniz

¹⁰A Csíkszentlélek mellett található *Hosszúaszó*, rom. *Asău* helynévről PETROVICI-csal ellentétben PALIGA azt állítja, hogy nem magyar, hanem trák eredetű a románban, mivel az **AS-* ’fekete, sötét’ jelentésű preindoeurópai gyök található meg benne (PALIGA 2024: 174). Kár, hogy a román alak csak 1956-tól datálható. Elég sokáig alvóügynökösködött ebben az esetben a trák nyelv.

Intézetben dolgozó kutatók és egyetemi oktatók ülnek. PALIGA tanulmányait – melyeknek egy részét a mintegy 150 oldalnyi előszó formájában e kötetbe is beledolgozta – neves, Q1–Q4-es minősítéssel rendelkező folyóiratok közzélték (PALIGA 1987, 1989, 1993, 2015, 2016, 2018). Ezekre a tanulmányokra aztán ugyanilyen neves folyóiratokban megjelent szakcikkekben hivatkoztak, és nem kritikusan (VIDEJKO 1995: 75, DELAMARRE 2015: 14, GEORGE–DRUGAŞ 2017: 67–70, TOPALILOV 2021: 96, AREDDU 2022: 271). Ugyanakkor PALIGA nem dilettáns műkedvelő nyelvész, hanem képzett szlavista, a bukaresti egyetem docense. Nos, ezek a tények késztettek arra, hogy végül megírjam a véleményemet PALIGA etimológiai szótáráról. Úgy tűnik ugyanis, hogy sem a folyóiratok Q-rendszerű minősítése, sem az egyetemi világban való jártasság nem garancia a tudományos minőségre. PALIGA etimológiai szótára a bizonyíték arra, hogy az érzelmektől fűtött áltudományos nagyotmondás az akadémiai közegben is kezd egyre nagyobb teret nyerni. E tanulmánnyal valóban erre a jelenségre szerettem volna felhívni a figyelmet: a minél kevesebb frusztrációt tartalmazó racionális vitához visszavezető utat kellene újra megtalálnunk.

Felhasznált forrás

PALIGA, SORIN 2024. *An Etymological Dictionary of the Romanian Language*. South-East European History 4. Peter Lang, New York – Bern – Berlin – Bruxelles – Oxford – Wien.

Hivatkozott irodalom

- AREDDU, ALBERTO G. 2022. Sardo *thurpu* ‘cieco’: un grecismo tra sostrato e latinità. *Zeitschrift für Romanische Philologie* 138: 260–286. <https://doi.org/10.1515/zrp-2022-0009>
- BAKOS FERENC 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 20–21.
- BÁRCZI GÉZA 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 12.
- BENŐ ATTILA 2020. Magyar tulajdonnevek a román névszótárakban. In: FARKAS TAMÁS – SLÍZ MARIANN szerk., *Tulajdonnevek és szótárak*. ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet – Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest. 187–197. <https://doi.org/10.26546/4892373.11>
- BENKŐ LORÁND 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 23–26.
- ÇABEJ, EQREM 1967. Studime në fushë të etimologjisë së shqipes. *Studime Filologjike* 2: 3–24.
- DELAMARRE, XAVIER 2015. *Alutiraius, Alutrenses, *Alutinācon, Alutus flumen un nom vieux-celtique de la bière?* *Historische Sprachforschung* 128: 11–22. <https://doi.org/10.13109/hisp.2015.128.1.11>
- DERDSR. = *Dicţionarul elementelor româneşti din documentele slavo-române*. Szerk. BOLOVAN, GHEORGHE. Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1981.
- ESJS. = *Etymologický slovník jazyka staroslověnského* 1–8. Szerk. ERHART, ADOLF. Akademie věd České republiky, Praha, 1989–2016.
- GÁLDI LÁSZLÓ 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 19–20.
- GEORGE, ŞERBAN – DRUGAŞ, PAUL 2017. *Living Water (Abur) – A Possible Lexical Connection between Romanian, Albanian and Basque*. *Hiperboreea* 4/2: 67–88. <https://doi.org/10.5325/hiperboreea.4.2.0067>
- HADROVICS LÁSZLÓ 1985. *Ungarische Elemente im Serbokroatischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- IORDAN, IORGU 1963. *Toponimia Românească*. Editura Academiei Republicii Populare Romîne, Bucureşti.
- KÁLMÁN BÉLA 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 20–23.

- KIS TAMÁS 2019. *Az ómagyar β kérdéséhez*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 93. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete, Debrecen.
- KNIEZSA ISTVÁN 1943. Keletmagyarország helynevei. In: DEÉR JÓZSEF – GÁLDI LÁSZLÓ szerk., *Magyarok és románok* 1–2. A Magyar Történettudományi Intézet Évkönyve. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1: 111–313.
- KOVÁCS ÉVA 2023. Növénynevet tartalmazó településnevek. *Névtani Értesítő* 45: 53–62. <https://doi.org/10.29178/NevtErt.2019.1>
- LdlB. = *Lexiconul de la Buda. Lesicon Romanescu – Latinescu – Ungurescu – Nemtescu*. Typografiae Regiae Universitatis Hungaricae, Budae, 1825. [Elektronikus kiadás.] Szerk. ALDEA, MARIA – LEUCUȚA, DANIEL-CORNELIU – VREMIR, LILLA MARTA – CRISTEA, VASILICA EUGENIA – PODARU, ADRIAN AUREL. Cluj-Napoca, 2013. <https://lexiconuldelabuda.bcuccluj.ro/site/login.php> (2025. 04. 24.)
- LIGETI LAJOS 1986. *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- MĂGUREANU, ANDREI 2007. Dezbateri privind etnogeneza românilor în anii '50 de la manualul lui Roller la tratatul de istorie. *Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie* 58: 289–319.
- MIKLOSICH, FRANZ 1886. *Etymologisches Wörterbuch der Slavischen Sprachen*. Wilhelm Braumüller, Wien.
- MISKOLCZY AMBRUS 2017. Titkos vita a román nép eredetéről. *Magyar Szemle* 26/5–6: 50–62.
- PAIS DEZSŐ 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 15–19.
- PALIGA, SORIN 1987. Thracian terms for 'township' and 'fortress', and related place-names. *World Archaeology* 1: 23–29. <https://doi.org/10.1080/00438243.1987.9980021>
- PALIGA, SORIN 1989. Proto-Indo-European, Pre-Indo-European, Old European Archaeological Evidence and Linguistic Investigation. *The Journal of Indo-European Studies* 17: 309–334.
- PALIGA, SORIN 1993. Slovani, Romuni in Albanci v prvem tisočletju n. š. (Șe enkrat o jezikoslovnem mitu). *Slavistična Revija* 41: 237–243.
- PALIGA, SORIN 2015. Slavic **tǫrgъ*, Old Church Slavonic *trъgъ*. Their Origin and Distribution in Postclassical Times. *Slavia Meridionalis* 15: 42–52. <https://doi.org/10.11649/sm.2015.005>
- PALIGA, SORIN 2016. Linguistic Thracology and the Balkanssprachbund: are they Synonyms? Some Thoughts on the Use and Abuse of Terminology. *Linguistique Balkanique* 55: 135–148.
- PALIGA, SORIN 2018. The substratum (Thracian) place names in Romania and Bulgaria. Some thoughts regarding methodology and deontology. *Romanoslavica* 53/3: 137–156.
- PETROVICI, EMIL 1956. Egy magyar hangtani sajátság tükröződése a román nyelv magyar kölcsönszavai-ban. *Magyar Nyelv* 52: 6–11.
- PETROVICI, EMIL 1970. *Studii de dialectologie și toponimie*. Editura Accademiei Republicii Socialiste România, București.
- SCHRAMM, GOTTFRIED 1997. *Korai román történelem. Nyolc tézis a délkelet-európai latin kontinuitás helyének meghatározásához*. Csokonai Kiadó, Debrecen.
- SHISHMANIAN, DANA 2023. *Vision de Varnava*. Editura Muzeului Național al Unirii – Editura Mega, Alba Iulia – Cluj-Napoca. <https://doi.org/10.17613/tjzn-gg13>
- SZABÓ M. ATTILA 2003. *Erdély, Bánság és Partium történeti és közigazgatási helységnévtára*. Pro Print, Csíkszereda.
- TAMÁS LAJOS 1956. Hozzászólás Emil Petrovici előadásához. *Magyar Nyelv* 52: 15.
- TAMÁS LAJOS 1966. *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elementen im Rumänischen*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- TESZ. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1967–1976.

- TOPALILOV, IVO 2021. The beginning of Messambria Pontica. *Studies in Ancient Art and Civilization* 25: 87–105. <https://doi.org/10.12797/SAAC.25.2021.25.05>
- TOPALLI, KOLEC 2017. *Fjalor etimologjik i gjuhës shqipe*. Qendra e Studimeve Albanologjike, Tiranë.
- VIDEJKO, MICHAIL 1995. Großsiedlungen der Tripol'e-Kultur in der Ukraine. *Eurasia Antiqua. Zeitschrift für Archäologie Eurasiens* 1: 45–81.

NAGY LEVENTE

egyetemi tanár; ELTE Eötvös Loránd Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Romanisztikai Intézet, Román Filológiai Tanszék; Budapest

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3266-5061>, e-mail: nagy.levente@btk.elte.hu